

Anmeldelser.

John Stuart Mill: Om Friheden. Paa Dansk ved Vilhelm Arntzen. Kjøbenhavn. Andr. Fred. Høst & Søns Forlag. 1874.

Den lille Bog «Om Friheden» er maaske det af Stuart Mills Skrifter, som det danske Publikum i højest Grad trænger til at gjøre Bekjendtskab med. Trods det forholdsvis store Maal af politisk Frihed, som det danske Folk i 1849 kom i Besiddelse af, mangler det dog en klar og levende Forstaaelse af den Side af Frihedsspørgsmaalet, der er Gjenstanden for dette lille Skrift. At den Enkelte bør være beskyttet mod Tyranni fra Øvrighedens Side, indrømmes altid i Theorien og undertiden endog i Praxis; men at den Enkelte ogsaa trænger til Beskyttelse mod den herskende Menings og Tænkemaades Tyranni og imod Samfundets Tilbøjelighed til ogsaa ved andre Midler end borgerlige Straffe at paatvinge Anderledestænkende dets egne Meninger og Skikke som Leveregler, — det forstaar man ikke; og at der bør gives Individualiteten frit Rum til at udfolde sig, saa at ikke alle Karakterer tvinges til at danne sig efter samme Mønster, — det kan man tilnød acceptere i Theorien, men aldeles ikke i Praxis. Det danske Folk, hvis Særkjende ikke er nogen ualmindelig høj Grad af Agtelse for Anderledestænkendes Meninger eller nogen sjelden Lyst til at prøve det Ny og det Uvante, burde skænke nogen Opmærksomhed til Mills Undersøgelser, der gaa ud paa at bestemme Grænsen for den almene Menings Indblanding i den personlige Uafhængighed.

Mill søger at bevise, at det eneste Øjemed, som kan berettigede Mennesker, enkelte Individier eller en Samling af saa-

danne til at blande sig i Andres Handlefrihed, er Selvforsvar eller det Øjemed at forebygge, at Andre lide Skade. Den eneste Del af Personens Forhold, for hvilken der skyldes Samfundet Regnskab, er den som angaar Andre. I hvad der kun vedrører En selv, er Ens Uafhængighed ubegrænset, og den Omstændighed, at Andre mene, at man vilde staa sig bedre ved at følge en anden Fremgangsmaade end den, man har valgt, berettiger ikke disse Andre til at tvinge En til at antage den af dem anbefalede Fremgangsmaade. — Først og fremmest maa der da fordres Samvittighedsfrihed i dette Ords mest omfattende Betydning, Frihed til at tænke og føle, og ubetinget Frihed til at tilkjendegive og offentliggjøre sin Mening om alle Gjenstande, hvilken Frihed omtrent er ligesaa vigtig som selve Tænkefriheden og ikke vel lader sig adskille fra den. Dernæst har Personen Krav paa fuld Frihed til at indrette sit Liv, saaledes som det passer for hans egen Karakter, Frihed til at handle efter Tilbøjelighed, under Forudsætning af at han tager de mulige Konsekvenser og ikke tilføjer sine Medmennesker noget Ondt. — Disse Fordringer opstiller Mill ikke i Kraft af den abstrakte Ret, men i Kraft af Nytteprincippet: Menneskeheden vil vinde mere ved, at Enhver faar Lov til at leve, som det synes ham bedst, end ved at Samfundet eller en Del af Samfundet tvinger de Enkelte til at leve saaledes, som de Andre finde for godt.

I Bogens andet og største Kapitel undersøger Mill Spørgsmaalet om Tænke- og Talefriheden. Der føres ikke her et Forsvar for det, der i Almindelighed forstaas ved «Pressefrihed». Mill nærede, da han skrev dette Afsnit, den optimistiske Tro, at et Forsvar for politisk Talefrihed ikke længere var fornødent. Om det allfor Dristige i denne Tro blev han imidlertid overbevist allerede inden Bogen var trykt: den engelske Regerings Presseforfølgelser i 1858 gav ham et eklatant Dementi. Men, som sagt, Mill var den Gang saa sangvinsk at anse et Forsvar herfor i vore Dage for overflødig. Han forudsætter, at Regeringen aldrig tænker paa at anvende nogen Tvangsmagt undtagen i Overensstemmelse med det, den anser for at være — ikke blot det regerende Mindretals men — Folkets Stemme.

Selv da benægter han, at Folket har Ret til at udøve saadan Tvang enten umiddelbart eller ved sin Regering. Selv denne Magt er uberettiget, og den bedste Regering har ikke større Adkomst til den end den sletteste. Den er endog maaske skadeligere, naar den udøves i Overensstemmelse med den offentlige Mening, end naar den er i Strid hermed. Naar hele Menneskeslægten, siger Mill, minus Én havde samme Mening og kun ét Menneske var af modsat Mening, vilde Menneskeslægten ikke være mere berettiget til at paabyde dette Menneske Tavshed end han — hvis han havde Magten dertil — vilde være berettiget til at paabyde Menneskeslægten Tavshed. Baand paa Ytringsfriheden er ikke alene en Uret mod den Enkelte, men mod hele Menneskeslægten; mod Efterslægten lige saa vel som mod den nærværende Slægt; imod dem, der afvige fra Meningen endnu mere end imod dem, der slutte sig til den. Er den undertrykte Mening rigtig, berøver man Folk Lejligheden til at ombytte Vildfarelsen med Sandheden; er den urigtig, miste de, hvad der er lige saa stort et Gode, den klare Opfattelse og den livlige Følelse af Sandheden, der frembringes ved dens Sammenstød med Vildfarelsen.

De Grunde, med hvilke Mill forsvarer Tænke- og Talefriheden, ere disse: For det Første kunde den Mening, man vil tvinge til Tavshed, muligvis være sand. At nægte Muligheden heraf er det Samme som at gjøre Krav paa Ufejlbarhed. — For det Andet: Er denne Mening en Vildfarelse, kan den dog muligvis indeholde en Del af Sandheden, og da den almindelige eller raadende Mening i et hvilket som helst Spørgsmaal sjælden eller aldrig er den hele Sandhed, er det kun ved et Sammenstød af de forskjellige Meninger, at den tilbagestaaende Del af Sandheden har nogen Udsigt til at komme frem. — For det Tredje: Selv om den raadende Mening ikke blot er sand men indeholder den hele Sandhed, vil den dog let blive opfattet ligesom en Fordom uden at den fornuftmæssige Grund ret fattes, — med mindre det tillades at den kraftig og alvorlig bekæmpes, og med mindre dette faktisk sker. — For det Fjerde: Selve Lærens Betydning staar Fare for at svækkes og vil miste sin oplivende Indflydelse paa Karakteren og Opførselen

thi Dogmet gaar over til at blive en slet og ret formel Bekjendelse, der ikke formaar at udrette noget Godt, men som spærrer Grunden og forhindrer, at der ud af Fornuften eller den personlige Erfaring fremvoxer en virkelig og dybtfølt Overbevisning.

Disse Sætninger er der bleven en særdeles omhyggelig Behandling til Del, og det Afsnit, i hvilket denne Side af Spørgsmaalet belyses, er rigt paa fortrinlige Exempler og de mest træffende Bemærkninger, og det er utvivlsomt Bogens bedste. De følgende Afsnit ere maaske paa enkelte Punkter noget svagere; i alt Fald turde det være muligt, at Mill ikke med en saa stor Skarphed som ønskeligt bestemmer Grænsen for Samfundets Myndighed over den Enkelte; men det maa ganske vist indrømmes, at det er forbundet med den allerstørste Vanskelighed at drage nogen aldeles bestemt Grænse mellem, hvad der kun vedrører Individet, og hvad der ogsaa vedrører Andre. — Derimod maa man — selv om man mener, at Mills Frygt for, at Udviklingen gaar i Retning af at udviske Karakterforskjellighederne, maaske er noget for stor — i det Væsenlige kunne tiltræde den Udvikling, han giver af Individualitetens Betydning. Det Kapitel (det tredje), der paaviser Betydningen for Mennesket og Samfundet af rig Afvexling i Karaktertyperne og Vigtigheden af fuld Frihed for den menneskelige Natur til frit at udfolde sig i de forskjelligste Retninger, er fortrinligt og vil nge saa vel som det femte og sidste, der ved Exemplet ønskeliggjør Grundsætningernes Anvendelse, læses med stor Interesse.

Det kan i det Hele siges, at Bogen «Om Friheden» er det Fortrinligste eller i alt Fald noget af det Fortrinligste, Mill har skrevet, og dette var, efter hvad der læses i Autobiografien, ogsaa Forfatterens egen Mening. Paa det nævnte Sted siger han blandt andet, at «Om Friheden» som Prøve paa hans Fremstillingsmaade langt overgaar Alt, hvad han enten før eller senere har udgivet, og intet andet af hans Værker (maaske dog med Undtagelse af Logikken), troede han, vilde leve saa længe; men den beskedne Forfatter mener, at dette kun skyldes den Omstændighed, at han havde den Lykke i Forening med

sin Hustru at kunne gjennemgaa hvert et Udtryk, hver en Tanke, der findes i Bogen. Bogen er, siger han, i en mere direkte og literær Forstand end noget Andet, der bærer hans Navn, hans og hans Hustrus forenede Arbejde. Han protesterer imod, at den betragtes som hans udelukkende Værk: den var i lige saa høj Grad hendes, og hele den Tænkemaade, for hvilken den er et Udtryk, var afgjort hendes. Derfor satte han ogsaa i Spidsen for Bogen den smukke ejendommelige Dedikation, i hvilket det hedder: «Mindet om den elskede Afdøde, hvis Inspiration og Medvirkning jeg skylder Alt, hvad der i mine Skrifter har Værd — Veninden og Hustruen, hvis dybe Følelse for Sandhed og Ret var min stærkeste Tilskyndelse, og hvis Bifald var min højeste Løn — helliger jeg denne Afhandling. Som Alt, hvad jeg i mange Aar har skrevet, er dette Værk i ligesaa høj Grad hendes som mit . . . Var jeg kun i i Stand til at gjengive en Del af de høje Tanker og ædle Følelser, som hvile i hendes Grav, da vilde jeg derved vise Verdenen en større Tjeneste end ved Noget, jeg kan skrive uden Tilskyndelse eller Understøttelse af hendes næsten uovertrufne Visdom.»

Bogen bærer som Motto disse Ord af W. v. Humboldt: «Ethvert Menneskes højeste og sidste Formaal er den højeste og mest forholdsmæssige Udvikling af de menneskelige Kræfter i deres individuelle Ejendommeligheder. De nødvendige Betingelser for Opnaelsen heraf ere: Handlingens Frihed og Situationernes Mangfoldighed.»

Der Socialismus in Dänemark. Von Dr. Rud. Meyer. Berlin 1875. Schindler.

Dette lille Skrift (45 Sider stort), der giver en historisk Fremstilling af den socialistiske Bevægelse i Danmark siden 1871, vil for danske Læsere udlede sin væsentligste Interesse deraf, at det er skrevet af en Udlænding. Havde det en dansk Forfatter, vilde det ikke forlænge den Opmærksomhed, det nu har Krav paa; thi det indeholder — hvad billigvis heller ikke kan ventes — ikke meget Faktisk, som de fleste nogenlunde opmærksomme Læsere ikke have i temmelig frisk Erindring,